

Hogyan alakítja át a virtuális könyvtár a könyvtárközi kölcsönzést – OhioLINK módra

Az OhioLINK eredete

Ohio állam könyvtáros körökben arról ismert, hogy otthont ad az OCLC-nek, bár azzal sem szervezeti, sem történelmi kapcsolata nincs. Sokan hibás döntésnek vélték az 1992-es indulást, amikor az 1. OhioLINK könyvtárat bekapcsolták az online rendszerbe. Ez a könyvtár a Cincinatti Egyetem könyvtára volt. Nem bízták abban, hogy – tekintet nélkül a bekapcsolódó könyvtárak méretére, a folyóiratok árának krónikus inflálódására, a tárolóhelyek hiányára – működőképes lesz a rendszer.

1986-ban a helyzet odáig fajult, hogy a tagállamok parlamentje, az elsődleges kötvénykibocsátó szervezet beismerte, nincs elég pénze támogatni az összes OhioLINK-beli könyvtárat, igényeiket kielégíteni. Így a status quo fenntartására vonatkozó folyamatos erőfeszítést feladták, s a hatóság egyetértett azzal, hogy valami sokkal kreatívabb támogatási módszert kell találniuk.

Az online rendszer az Ohio államban található egyetemi és főiskolai könyvtárakon alapszik. Hardver- és szoftvereszközöket osztja meg 52 tagkönyvtár. Több mint 500 ezer diáknak és tanárnak nyújt könyvtári forrásokat, s képes arra, hogy egyszerre 4500 felhasználót szolgáljon ki 104 különböző helyszínről.

Minden OhioLINK-könyvtár DEC hardveren dolgozik (főként DEC Alphas típusún), és az Innovative Interfaces Inc. szoftverével. Az automatizált rendszer szerkezete közös a tekintetben, hogy minden intézménynek helyi gyűjtemény- és megrendelő adatbázisa van, amelyek egy közös katalógushoz és kereskedelmi adatbázisokhoz kapcsolódnak. Ez azért fontos, mert az OhioLINK tagkönyvtárai igen vegyes csoportot alkotnak. Vannak köztük 2 és 4 éves főiskolai könyvtárak (elsősorban gyakorlati dolgokat tanítók), és több, elsősorban kutatással foglalkozó egyetem könyvtára (pl. Ohio State vagy Cincinatti Egyetem). Megtalálhatók még olyan könyvtárak is a rendszerben, amelyeknek jelentős megrendelői táboruk van (pl. az OSU több mint 50 ezer hallgatóval), ugyanakkor olyanok is, mint a Lloyd Library Cincinattiban, melynek széles körű gyűjteménye van természetes gyógykészítményekből, de nincsen közvetlen megrendelői tábora.

Hogyan hat az OhioLINK a könyvtárközi kölcsönzésre?

A könyvek esetében lehetővé teszi a rendszer, hogy jelentős hányaduk a kölcsönzési rendszerbe kerüljön. Így nemcsak elméletben lehet áttekinteni

más könyvtárak állományát, hanem mintegy 20 millió kötethez közvetlenül juthatnak hozzá a hallgatók.

Egy 5 részre kiterjedő teszt segítségével vizsgálták: beszélhetünk-e valódi kölcsönzési rendszerről, avagy hagyományos könyvtárközi kölcsönzésről van-e szó. A kölcsönzési rendszer biztos jelei a következők:

1. A megrendelő kezdeményezi.

Ha a megrendelő nem talál egy dokumentumot a helyi gyűjteményben, egy egyszerű kulcs segítségével a kérés kiterjeszthető az OhioLINK teljes adatbázisára. Ha valahol máshol megtalálta a keresett dokumentumot, az ottani könyvtárosok teljesítik a kérést. Amikor intézmények közötti kérést kezdeményez, a dokumentumot tartalmazó könyvtárban ellenőrzik, polcon van-e a keresett dokumentum, majd a megrendelő könyvtárba postázzák. Amint a megrendelő kézhez kapja a könyvet, a tranzakció véget ér, illetve a dokumentum visszaküldése esetén a folyamat visszafelé játszódik le. Amint látható, a folyamatot teljes mértékben a megrendelő kezdeményezi, és könyvtárközi kölcsönzési terminológiát használva közvetlennek nevezhető.

2. Ismertek a könyv adatai és lelőhelye.

Mivel minden kérés az OhioLINK rendszeren belül történik, nem szükséges sem külön bibliográfiai ellenőrzést végezni, sem a lelőhelyét felkutatni.

3. Kényelmes és könnyű használni.

Ha egy OhioLINK-felhasználó akár a sajátjában, akár más könyvtárban megtalál egy dokumentumot, a képernyőn lévő választási lehetőségek alapján eldöntheti: megrendeli-e a keresett dokumentumot, vagy nem. Ha igen, be kell írnia a saját könyvtárának nevét, azonosítóját, és annak a könyvtárnak a nevét, ahova a dokumentumot kéri.

4. Gyors és megbízható.

A tervezésnél kitűzött cél az volt, hogy az anyagokat két napon belül szerezzék be és küldjék el, ugyanolyan minőségben, ahogy a megrendelő a hagyományos tranzakciónál megszokta. Minden OhioLINK-beli könyvtár vállalta, hogy 24 órán belül teljesítik a hozzájuk befutott kéréseket. A csomagok könyvtárak közötti szállítását a Pony Expressre bízták. Az eredmények azt mutatták, hogy a kitűzött célt 41–44%-ban teljesítik, 71–75%-át pedig 3 napon belül. Ez így együttesen 88%-ot tesz ki. A probléma a fennmaradó 12%-kal

van, amikor a keresett dokumentumokat nem találják a polcon. Ez akkor fordulhat elő, ha rossz polcra rakták, elveszett a dokumentum, vagy ellopták, és a számítógépes rekordban nem pontosították az adatokat. A szoftverek kicserélésével próbálják megoldani e zavaró szituációkat, s a teljesítés arányát 95%-ra emelni.

5. Olcsó, ha sokan használják.

Jelenlegi észak-amerikai könyvtárközi kölcsönzésre vonatkozó tanulmányok azt mutatják, hogy mind a kérő, mind a teljesítő könyvtárnak kb. 30 dollárjába kerül egy dokumentum kölcsönzése. Erre még rájön 40 cent szállítási költség, valamennyi diákmunka költsége, amelyek együtt mintegy 1 dollárt tesznek ki. Jelenleg az OhioLINK-könyvtárak havonta 92 000 tranzakciót bonyolítanak, a Cincinatti Egyetemen pedig 3000 körül mozog az egy hétre eső kölcsönzések száma. Valószínű, hogy a szolgáltatás addig fog terjedni, amíg nem könyvtárközi kölcsönzés lesz a neve, hanem csak egyszerűen kölcsönzés.

Az OhioLINK hatása az állományfejlesztésre

A gyűjteményfejlesztésre gyakorolt hatása: az OhioLINK-nek köszönhetően az állománymegosztás magas szinten érvényesül, hiszen felszámolja a szükségtelen duplikátum gyűjtését. Jelenleg mintegy 60%-nyi dokumentum egynél több könyvtárban megtalálható.

A folyóirat-előfizetésre gyakorolt hatása: még az ARIEL II-vel sem költség- és időkímélő a folyóiratcikkek elektronikus úton való küldése. A folyóiratokat továbbra is elő kell fizetni, háttérrel biztosítva a cikkek szolgáltatásának. A legfőbb probléma a cikkek szervezetek közötti törvényes és logikus megosztása. Megközelítésük lényege, hogy elkerüljék az egyénileg megvásárolt nyomtatott folyóiratok beszerzését, ehelyett az egész rendszerre kiterjedő jogokat szeretnének kapni a folyóiratok teljes szövegű cikkváltozataihoz, s még a kiadókval is egyezséget kell kötni. Az egyéni előfizetéstől elmozdulnának a folyóiratok széles körű konzorciumos előfizetése felé. Már két kiadóval létre is hozták ezt a megállapodást: az Academic Pressnél 175 folyóirat, az Elseviernél 1150 folyó-

irat esetében. Mindkét ügylet nagyon egyszerű: a könyvtárak határtalan hozzáférést kapnak az elektronikus dokumentumokhoz, ez egy kialakított dátumtól kezdődően él (az Academic Press esetében 1996-tól, az Elseviernél 1998 után lép életbe). Kizárólag nonprofit céllal vehető igénybe a szolgáltatás. Kiegészítésképpen minden könyvtár többletköltség nélkül hozzájut az elektronikus előfizetett folyóirat nyomtatott változatához is az archiválás érdekében. Ilyen egyezmények megkötése a jelenlegi előfizetési ár plusz 10%-ba kerül.

Mivel még a legnagyobb ohioi egyetemek is csak a két kiadónál fellelhető folyóiratok felére fizetnek elő, így máris a folyóiratok kétszereséhez férhetnek hozzá. A megtakarításhoz hozzájárul, hogy a szerződési időszakban bekövetkező folyóirat-előfizetés drágulása nem érinti a könyvtárat. A kiadási oldalt tekintve az Academic Pressnél 3,4 millió dollár egy 3 éves szerződési időszakra vonatkozó költség, míg az Elseviernél 21 millió dollár ugyanennyi idő alatt.

Mi történik ugyanakkor a könyvtárközi kölcsönzéssel? Tagadhatatlan, hogy csökkenni fog a tranzakciók száma, nincs többé szükség a források megosztására, mivel mindenki hozzáférhet más könyvtár állományához. Vitatkozni lehet azonban azzal a kijelentéssel, hogy ez a megközelítés nullára csökkenti a könyvtárközi kölcsönzésre fordított időt és pénzt, hiszen mindkét említett kiadónál sok folyóirat kizárólag nyomtatott formában található meg, s vannak még egyéb kiadók is, amelyekkel nincsen megállapodás.

A könyvtárközi kölcsönzés változásával párhuzamosan a könyvtárról alkotott kép is változik. Az eredeti értelemben vett könyvtár egy konzorcium tagjává redukálódik, ám mégsem veszti el egyediségét, hiszen az OhioLINK a már meglévő, kellően fejlesztett, együttműködésre képes könyvtárakra épül.

/KOHL, D. F.: How the virtual library transforms interlibrary loans – the OhioLINK experience. = *Interlending & Document Supply*, 26. köt. 2. sz. 1998. p. 65–69./

(Kőrösi Krisztina)

Könyvtári szolgálat szerződések alapján

Könnyen lehetséges, hogy ha a könyvtári szakma nem vesz tudomást a realitásokról, sok közkönyvtár megszűnik a jövő évszázad első negyedében. A rezsiköltségek csökkentésére irányuló állandó kényszer alatt a fenntartó számos közkönyvtárat összeolvaszthat más közszolgálatokkal;

így a könyvtár elvesztheti önálló arculatát. Azok a közkönyvtárak, amelyek vezetőik távollátalan alagútjának csapdájába esnek, elpusztulnak. A könyvtári szolgálat fenntartása érdekében új modellek alkalmazására van szükség.